

BENDOVÁ, Krista

Poetka, prozaička

27. 1. 1923 Kráľova Lehota - 27. 1. 1988 Bratislava

Pseudonym Kristián Benko

Cena Fraňa Kráľa v roku 1969

Do ľudovej školy chodila v rodisku, Kremnici a v Nových Zámkoch. Po troch rokoch štúdia na novozámockom gymnáziu prešla na gymnázium v Banskej Bystrici, kde r. 1942 maturovala. V Bratislave študovala na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity a na dramatickej akadémii. Zo zdravotných dôvodov štúdium nedokončila. Po krátkom redaktorskom účinkovaní v denníku Pravda a po liečení nastúpila r. 1948 do vydavateľstva Pravda ako redaktorka literatúry pre deti. Od r. 1950 pracovala na sekretariáte Zväzu česko-slovenských spisovateľov a začas v redakcii detského časopisu Ohník. V r. 1956-58 bola redaktorkou Roháča, v r. 1958-64 redaktorkou denníka Pravda. Odvtedy až do smrti sa profesionálne venovala tvorbe pre deti.

Prvé verše publikovala už počas štúdií, knižne debutovala r. 1948 zbierkou ľúbostno-reflexívnej lyriky Listy milému. V zbierke Milenec smútok (1948) reagovala na svoju životnú situáciu podmienenú ťažkou chorobou, avšak už v nasledujúcej zbierke Ruky (1948) sklúčenosť z blízkosti smrti prekonala aktivizáciou vnútorných síl a viery v zmysluplnosť ľudského života. Po zbierke Krajina šťastia (1950), schematickej apoteóze pofebruárových spoločenských zmien, sa v zbierke O tú pieseň (1955) opäť vrátila k reflektovaniu ľúbostného vzťahu muža a ženy. Tento motív variovala aj v nasledujúcich zbierkach, a hoci sa usilovala o jeho hlbšie vyjadrenie, jej tvorba za vývinovým trendom dobovej poézie zaostala.

Do literárneho vývinu zasiahla však ako autorka pre deti. Najmä v 60. rokoch dokázala svoj humoristický naturel aktualizovať tak, že výrazne napomohla formovanie modernej parodizačnej autorskej rozprávky a moderného humoristického žánru vôbec. Hodnotovo jej post vymedzuje postavenie medzi tradičnejším typom umeleckej tvorby pre deti a jeho modernejším variantom, pričom prevažnú časť jej tvorivých aktivít charakterizuje úsilie odpútať sa od literárnej tradície smerom k modernému prejavu. Platí to už o jej veršovanom debute pre deti predčitateľského veku Čačky-hračky (1949), v ktorom sa tradičnejší model riekanky usilovala ozvláštniť tak, že detský hrdina sa stal prostriedkom i mierou jej lyrickej výpovede. V zbierke Pioniersky pochod (1952) sa tejto ambície vzdala a ideologizujúci motív, ktorý sa v náznaku objavil už v predchádzajúcej zbierke Čo sa robí, čo sa stalo (1950), povýšila na svoj koncepčný princíp. V tematickej rovine sa to odrazilo prítomnosťou veršov oslavujúcich vodcov komunistického režimu, propagujúcich kolektivizáciu, pioniersku organizáciu, industrializáciu spoločnosti. Výsledkom bola negácia — dovedená až do zvlgarizovanej podoby — detského fenoménu a dobovej reality vôbec. V zbierke Bola raz jedna trieda (1956) pokračovala v básnickom tematizovaní dobového dieťaťa. Tentoraz však nepostupovala v intenciách ideologizácie spoločenského vedomia dieťaťa, ale vytvárala verše na spôsob „veselej pedagogiky“. A hoci to robí len v niekoľkých básnických číslach (Keby mala rozum stonožka, Prekážka, Bola raz jedna trieda), estetizácia didaktickej utilitárnosti, ktorá je pre zbierku charakteristická, zohrala vo vývine poézie pre deti pozitívnu rolu; jednak tým, že položila základy humoristicko-satirického typu detskej básne, jednak svojou tematickou orientáciou pomáhala navrátiť do detskej literatúry reálne dieťa. V humoristickom trende Bendová pokračovala aj v zbierke Cirkus Hopsasa (1957). Fenomén detského sveta nedokázala však ozvláštniť ani detskou fantazijnosťou, ani básnicku kultivovanejším výrazom, takže namiesto básnickej klauniády odvieďa triviálny veršovnícky výkon. Aj vo veršovaných leporelách Ako Jožko Pletko poplietol si všetko (1955) a Ako Jožko Pletko upratať chcel všetko (1959) pri dosahovaní humoristického efektu si vypomohla ošúchanými rekvizitami nenáročnej situačnej komiky, a hoci niekoľko invenčnejších nápadov, v ktorých zarezonoval fantazijný výmysel, vyznelo originálnejšie, celkovo rutinérsku úroveň oboch knížiek neskorigovalo. Kvalitatívna nevyváženosť je

príznačná aj pre knižku šiestich veršovaných textov Čiernobiela rozprávka (1962). Ako v predchádzajúcich knižkách aj tu sú texty invenčné i rutinérske, v ktorých sa „vtipný nápad stratil za ideovou konštrukciou, ktorá sa nevtelila naplno do poézie a ponechala príliš voľné pole pre priamočiare poučovanie" (S. Šmatlák). V nasledujúcich básnických miniatúrach, napospol adresovaných deťom predškolského veku, nepreukázala tvorivejšie ambície a v podstate už len rutinným spôsobom spracovala rôzne utilitárne námety a vydavateľské podnety. Posledná zbierka Básničky maličkým (1986), obsahujúca veršiky s rôznymi detskými menami, doplnená výberom zo zošitkov Zázračné cvičky (1970) a Tryskom na ihrisko (1971), s definitívnou platnosťou potvrdila vývinovú neproduktívnosť Bendovej básnickej tvorby v jej záverečnom štádiu.

Od polovice 50. rokov sa K. Bendová venovala aj prozaickej tvorbe pre deti, pričom práve v nej dospela k najhodnotenejším výsledkom. V prvých dvoch knižkách — zbierocke jemne ladených moralít Nezábudky (1955) a kronikársko-ilustratívnej evokácii hľadania životnej orientácie mladej hrdinky v predmníchovskej republike Prvé kroky (1959) — nepresiahla ešte úroveň podobných dobových prác. Dokonca druhou knižkou pripomenula už prekonané zjednodušujúce ideologické postupy. V knižke pre deti mladšieho školského veku Kde bolo, tam nebolo (1966) sa však už predstavila osobitým prístupom, založeným na civilisticko-humornom spôsobe sprostredkovávania náučno-poznávacieho plánu. Humoristický charakter má aj jej najúspešnejšie dielo Opice z našej police (1966). Zdrojom humoru tohto „opičieho románu" je hra, ktorá je založená na detskom výmysle a na prežívaní fikcie ako reality. Na rozdiel od predchádzajúcich textov určených výlučne detskému čitateľovi má dielo univerzálnu adresnosť. Dieťa zaujme humoristickými epizódami a celkovou veselou atmosférou, dospelého čitateľa zas schopnosťou uvidieť svoj skonvencionalizovaný a vychýlený svet cez špecificky detský hodnotový systém.

K modernej podobe detskej beletristiky sa Bendová prepracovala aj v autorskom rozprávkovom cykle o Osmijankovi (1967-1969), ktorého popularitu zabezpečila jeho pôvodná rozhlasová podoba v jedinečnej interpretácii herca Ctibora Filčíka. Humoristický ráz tohto diela je takisto osnovaný na výmysle, pričom Čukovského princíp „horázných nehorázností" autorka zvýraznila rovinou parodicko-satirickou, opäť karikujúcou konformizmus a stereotyp sveta dospelých. Médiom cyklu je antropomorfizovaná postavička Osmijanka, ku ktorej autorka neskôr pripísala postavičku kamaráta Osmidunča, čo jej umožnilo rozšíriť sujetový priestor jednotlivých cyklov (vždy osem na jednu tému). Napriek tomu, že po originálnom nástupe nasledovali jeho variácie a briskný humor neraz skĺzol do rutinérstva a verbalizmu, „faktom ostáva, že od čias Hronského slniečkovských seriálov sotvarko pripravil deťom také pobavenie" (J. Poliak). Oživená postavička, ktorá sa tentoraz zrodila na plote z postupnej detskej kresby nôh, nohavičiek, trička, rúk, fúzatej a bradatej hlavy, tvorila médium aj v animovanej autorskej rozprávke Dobrodružstvá Samka Klamka (1974). Jej podstata spočívala v konfrontácii naivného detského myslenia a konania so životnou stereotypnosťou a fantazijnou vyprahnutosťou sveta dospelých. Práve touto konfrontáciou Bendová aj tento text vysunula z polohy primárnej detskej adresnosti k percepčnej dvojadresnosti — aj keď nie v takej miere, ako to bolo v próze Opice z našej police a v tých častiach Osmijanka, v ktorých folklórny model rozprávky nielen parodovala, ale aj prekonala ideovým posolstvom.

Z tohto hľadiska sa Rozprávky z Dúbravky (1981) javia menej ambicióznymi, „aspekt detského pohľadu i jeho osobitej modifikácie a deformácie skutočnosti" (Z. Klátik) je však ako kontinuálny tvorivý princíp Bendovej prítomný aj tu. Žánrovo knižka pozostáva z dvoch častí. Prvú tvoria texty, v ktorých autorka humoristickým spôsobom ozvláštnila náučnú tému (vznik života na Zemi, vyhynutie mamutov, objavenie chleba, jaskynné maľby), druhú menej objavné sídliskové príbehy s prvoplánovou situačnou komikou. Náročnejší charakter majú z pozostalosti vydané Brumlíčkove rozprávky (1994), ktoré dôstojným spôsobom uzatvárajú Bendovej štyridsaťročné pôsobenie v literatúre pre deti. Založené sú na parodizácii najmä folklórnej rozprávky, a hoci neobsahujú podtextový symbolický plán, ktorý by dokázal osloviť aj dospelého obdivovateľa autorkinho diela,

detského percipienta očarujú tým, že vďaka poznaniu folklórnej rozprávkovej látky umožňujú mu stať sa autorkiným partnerom pri vytváraní novej rozprávkovej reality.

Záujem o reedičné vydania Bendovej detských je dôkazom, že dielo tejto autorky napriek svojej hodnotovej rozkolísanosti nestalo sa len predmetom literárnohistorických výskumov. Je stále živou čitateľskou hodnotou, ktorá vzbudzuje rešpekt svojou schopnosťou úsmevno-parodickým spôsobom zintenzívňovať dieťaťu jeho radostné vnímanie sveta.

BIBLIOGRAFIA

Poézia: Čačky-hračky (1949), Čo sa robí, čo sa stalo (1950), Vtáčky (spolu s J. Kostrom pod pseudonymom Kristián Benko, 1951), Zvieratá (spolu s J. Kostrom, 1951), Pioniersky pochod (1952), Priamy smer do Tatier (spolu s J. Kostrom, 1953), Lesné zvieratká (1954), Ako Jožko Pletko poplietol si všetko (1955), Bola raz jedna trieda (1956), Cirkus Hopsasa (1957), Ako Jožko Pletko upratať chcel všetko (1959), Čiernobiela rozprávka (1962), Frčko a ježko (1962), Kvapôčky (1963), Maťko ide do školy (1963), Sedem zlatých tajomstiev (1963), Rozpovie ti táto knižka, koho zjedla Mikimyška (1969), Bimbo cestuje (1969), Mám koníčka bieleho (1969), Zakvákala žabka (1969), Zázračné cvičky (1970), Tryskom na ihrisko (1971), Rozprávky z počítadla (1971), Čudná torta (1976), Odtrhni si básničku (1978), Básničky maličkým (1986).

Próza: Nezábudky (1955), Prvé kroky (spolu s I. Blühovou, 1959), Kde bolo, tam nebolo (1966), Opice z našej police (1966), Osmijanko rozpráva osem rozprávok o zvieratkách (1967), Osmijanko rozpráva osem rozprávok o zázračných krajinách (1967), Osmijanko rozpráva osem rozprávok o princeznách (1967), Osmijanko rozpráva osem rozprávok o vtáčikoch (1968), Osmijanko rozpráva osem rozprávok o detektívoch (1968), Osmijanko rozpráva osem podvodných rozprávok (1969), Osmijanko rozpráva osem lesných rozprávok (1969), Osmijanko rozpráva osem sladkých rozprávok (1969), Osmijanko rozpráva 8 x 8 = 64 nových rozprávok (1971), Dobrodružstvá Samka Klamka (1974), Rozprávky z Dúbravky (1981), Šťastný pes (1988), Brumlíčkove rozprávky (1994).

Výbery: Nezábudky (1980), V tejto knižke rapoce straka (1981).

Preklady: Samuil Jakovlevič Maršak: Hádanky (1954), Josef Čapek: Rozprávky o psíčkovi a mačičke (1956), Jan Noha: Veľké veci maličkých (1962), Anna Kamieňská: V kráľovstve Plastelínov (1971).

LITERATÚRA

Šmatlák, Stanislav: Básnik a dieťa. Bratislava 1963. Klátik, Zlatko: Slovo, kľúč k detstvu. Bratislava 1975. Bendová, Krista: Byť aspoň na chvíľu znova dieťaťom. In: Ján Poliak: Rozhovory o literatúre pre mládež. Bratislava 1978. Sliacky, Ondrej: Radosť napriek všetkému. Bibiana, 6, 1999, č. 1-2, s. 28-38. (os)

In: Ondrej Sliacky: Slovník slovenských spisovateľov pre deti a mládež. Bratislava: LIC, 2009, str. 32-34.